

Az ALADIN mezoskálájú korlátos tartományú
modellen alapuló rövidtávú ensemble
előrejelzési technika kifejlesztése és operatív
alkalmazhatóságának vizsgálata

HÁGEL Edit

A doktori értekezés tézisei

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar
Földtudományi Doktori Iskola, Földrajz-Meteorológia Doktori Program

Iskolavezető: Dr. Monostori Miklós, egyetemi tanár, MTA doktora

Programvezető: Dr. Gábris Gyula, egyetemi tanár, MTA doktora

Témavezetők:

Dr. Horányi András

Dr. Matyasovszky István, docens

Országos Meteorológiai Szolgálat

Numerikus Modellező és Éghajlat-dinamikai Osztály

2009

Bevezetés, a munka célkitűzései

Az elmúlt mintegy ötven év során a numerikus előrejelző modellek alkalmazása az időjárás előrejelzésének nélkülözhetetlen részévé vált. A numerikus időjárás-előrejelzés alapja egy parciális differenciálegyenletrendszer (az ún. primitív egyenletrendszer) megoldása. Ez az egyenletrendszer nemlineáris, analitikus megoldása nem létezik. A nemlinearitás miatt a megoldás nagyfokú érzékenységet mutat a kezdeti feltételekre. A kezdeti feltételek minőségének javítására számos módszert dolgoztak ki az adatasszimiláció terén. Figyelembe kell azonban venni, hogy a kezdeti feltételek egzakt megadása nem lehetséges a megfigyelések korlátozott száma, egyenlőtlen földrajzi eloszlása, az elkerülhetetlen megfigyelési hiba, illetve az adatasszimiláció során fellépő, valamint a modellekben rejlő hibák miatt. Ezek eredményeképp mindig lesz bizonyos fokú bizonytalanság a numerikus modellek kezdeti feltételeiben.

A modellek kiindulási állapotának perturbálása révén lehetségessé válik a kezdeti feltételekben rejlő bizonytalanságok figyelembevétele. A különböző kezdeti feltételek mindegyikéből előrejelzést készítve egy valószínűségi (idegen szóval *ensemble*) előrejelző rendszerhez jutunk. A rendszer szórása hasznos információt nyújt az időjárási helyzet előrejelezhetőségéről, és a különböző időjárási események valószínűségéről. Ezáltal nem csupán a légkör jövőbeli állapotát tudjuk előrejelezni, hanem az ehhez az előrejelzéshez kapcsolódó bizonytalanságot is. Az ensemble módszer 1992-es operatív bevezetése óta széles körben elterjedt módszerré vált, különösen a globális előrejelzések terén. Az elmúlt néhány évben azonban intenzív kutatás indult az ensemble technika rövidtávú, korlátos tartományú modellekkel történő alkalmazhatóságának vizsgálatára.

A fent említett kutatások biztató eredményeinek hatására az Országos Meteorológiai Szolgálatnál is megkezdődtek a kutatások, melyek végső célja egy operatív, rövidtávú ensemble előrejelző rendszer bevezetése volt, valamint annak vizsgálata, miként javítható a globális rendszer előrejelzése a korlátos tartományú modell történő dinamikai leskálázás révén. A kísérletek két szálon kezdődtek meg: az ARPEGE EPS rendszer leskálázása az ALADIN modellel (lásd bővebben a továbbiakban), illetve az ECMWF EPS rendszer

leskálázása az ALADIN modellel (további információkért lásd [9]).

Doktori dolgozatomban célja egy rövidtávú, korlátos tartományú valószínűségi (ensemble) előrejelző rendszer kifejlesztése, vizsgálata, végül pedig operatív alkalmazása volt. Munkám során a globális ARPEGE, és a korlátos tartományú ALADIN modellel végeztem kísérleteket. A dolgozatban bemutatott munka három fő részre osztható: (i) érzékenységi vizsgálatok végzése globális szinguláris vektorokkal, (ii) kísérletek kezdése korlátos tartományú szinguláris vektorokkal, ill. (iii) egy rövidtávú ensemble előrejelző rendszer kifejlesztése, (kvázi-) operatív futtatása, és verifikációs eredményeinek vizsgálata.

Az alkalmazott módszerek

Ensemble előrejelzések készítésének egy lehetséges módja szinguláris vektorok számítása a kezdeti feltételek perturbálása érdekében. A szinguláris vektorok módszerének lényege megtalálni a leggyorsabban növekvő perturbációkat egy adott időszakra (*optimalizálási idő*), földrajzi térségre (*optimalizálási tartomány*), valamint egy előre definiált normára vonatkozóan ([1]). A szinguláris vektorok módszerét sikerrel alkalmazzák operatív ensemble rendszerekben, különösen a globális skálákon.

A doktori munka első lépéseként érzékenységi vizsgálatokat végeztem annak érdekében, hogy megállapítsam, az *optimalizálási tartomány* és *optimalizálási idő* alkalmas megválasztásával lehetséges-e a globális ARPEGE EPS rendszer (PEARP, Prévision d'Ensemble ARPege) optimalizálása Közép-Európa térségére vonatkozóan. Ennek érdekében számos optimalizálási tartományt és időt definiáltam, és vizsgáltam esettanulmányok és hosszabb-rövidebb teszt-időszakok keretében ([4], [6], [8], [2] and [5]). A globális ensemble előrejelzéseket az ARPEGE modellel készítettem, melyeket azután a korlátos tartományú ALADIN modellel skáláztam le.

Az érzékenységi vizsgálatok eredményeiből azt a következtetést vontam le, hogy szükség van helyi perturbációk származtatására a korlátos tartományú modellel annak érdekében, hogy figyelembe tudjuk venni a kis skálájú bizonytalanságokat is. A munka következő lépéseként tehát megkezdtem a ki-

sérleteket korlátozott tartományú szinguláris vektorok számításával az ALADIN modellel ([3]).

A fentiekben ismertetett kísérletekkel párhuzamosan kifejlesztettem, és kvázi-operatív alkalmazásba helyeztem egy, a PEARP globális ensemble rendszer leskálázásán alapuló rövidtávú valószínűségi előrejelző rendszert annak érdekében, hogy ne csupán esettanulmányokra, illetve hosszabb-rövidebb teszt-időszakokra alapozhassuk tapasztalatainkat a korlátozott tartományú valószínűségi rendszerek terén ([7]). Jelenleg az egyetlen operatív alkalmazható megoldást a PEARP rendszer tagjainak leskálázása jelenti, ezért ezt a módszert alkalmazzuk. 2008 február eleje óta naponta készülnek az előrejelzések, a rendszer kvázi-operatív státuszban van, fejlesztése folyamatos a kísérletek eredményeinek megfelelően.

A saját eredmények pontokba szedett összefoglalása

A doktori dolgozat legfontosabb eredményei a következőkben foglalhatók össze.

Rövidtávú ensemble előrejelző rendszerekre vonatkozó általános eredmény (3. Fejezet)

1. Az ALADIN modellre épülő, korlátozott tartományú ensemble rendszerünkre vonatkozóan megmutattam, hogy a kezdeti feltételek perturbálása mellett szükség van az oldalsó peremfeltételek perturbálására is, azaz különböző peremfeltételek alkalmazására minden egyes ensemble tag esetében. Ennek hiányában a valószínűségi előrejelző rendszer tagjai közötti különbség, és így az ensemble szórása az idővel nem növekedni, hanem éppen ellenkezőleg, csökkenni fog.

A globális szinguláris vektorokkal végzett érzékenységi vizsgálatok eredményei (3. Fejezet)

2. Globális szinguláris vektorokkal végzett kísérleteim megmutatták, hogy a szinguláris vektorok számításakor alkalmazott optimalizálási tarto-

mány alkalmas megválasztásával lehetségessé válik a globális ensemble rendszer optimalizálása Közép-Európa (azon belül is Magyarország) térségére.

3. Megmutattam továbbá, hogy az ensemble szórása tovább növelhető, illetve a verifikációs eredmények tovább javíthatók, amennyiben a PEARP rendszerben alkalmazott 12 órás optimalizálási időt 24 órára növeljük.
4. A globális és korlátos tartományú modellek eredményeit összehasonlítva megállapítottam, hogy csupán a dinamikai leskálázás alkalmazásával igen nehéz jelentősen jobb eredményeket elérni a korlátos tartományú modellel a globális modellhez képest. Megjegyeztem azonban, hogy az ún. "double penalty" probléma miatt az összehasonlítás eredményeit körültekintően kell kezelni.

Korlátos tartományú szinguláris vektorokkal végzett kísérletek eredményei (5. Fejezet)

5. Kísérleteket végeztem az ALADIN modellel számított szinguláris vektorokkal különböző horizontális felbontás (22 km és 44 km), valamint optimalizálási idő (12 óra és 24 óra) alkalmazása mellett. Megállapítottam, hogy a szinguláris vektorok számítása során alkalmazott horizontális felbontás nincs jelentős hatással a szinguláris vektorok szerkezetére, azonban befolyásolja a szinguláris értékek nagyságát (finomabb horizontális felbontás nagyobb szinguláris értékeket eredményez).
6. Az optimalizációs idő növelése megváltoztatja a szinguláris vektorok pozícióját mind a kezdeti, mind pedig a végállapotban. Megmutattam továbbá, hogy 24 órás optimalizálási idő mellett a szinguláris vektorok lényegesen nagyobb területet fednek le az optimalizálás végén, mint a 12 órás optimalizálási idővel számított társaik.

A kvázi-operatív rendszerre vonatkozó eredmények (4. Fejezet)

7. A kvázi-operatív rendszer rendszer verifikációs eredményeit elemezve azt tapasztaltam, hogy jobb eredmények adódnak a magasabb szintekre, melynek okát a PEARP rendszerben alkalmazott perturbációk alapvető jellemzőiben látom.

Következtetések

A doktori dolgozat eredményei alapján az alábbi következtetések fogalmazhatók meg. A globális szinguláris vektorok számításakor alkalmazott optimalizálási tartomány, illetve optimalizálási idő alkalmas megválasztásával lehetséges a globális ensemble rendszer optimalizálása Közép-Európa (azon belül is Magyarország) térségére. További javulást vártunk a korlátos tartományú modellel végzett dinamikai leskálázástól, azonban azt tapasztaltam, hogy csupán a dinamikai leskálázás alkalmazásával igen nehéz jelentősen jobb eredményeket elérni a korlátos tartományú modellel a globális modellhez képest. Mindezekből azt a következtetést vontam le, hogy szükség van helyi perturbációk származtatására a korlátos tartományú modellel annak érdekében, hogy figyelembe tudjuk venni a kis skálájú bizonytalanságokat is.

A kvázi-operatív rendszer verifikációs eredményeit elemezve megállapítottam, hogy jobb eredmények érhetők el a magasabb szintekre vonatkozóan. Éppen ezért a jövőben szükségesnek találom felszíni perturbációk alkalmazását az operatív rendszerben.

Hivatkozások

- [1] R. Buizza, J. Tribbia, F. Molteni, and T. Palmer. Computation of optimal unstable structures for a numerical weather prediction model. *Tellus*, 45A:388–407, 1993.
- [2] E. Hágel. Latest results of the LAMEPS experiments. *ALADIN Newsletter*, 27:105–113, 2005.
- [3] E. Hágel. Singular vector experiments at the Hungarian Meteorological Service. *ALADIN Newsletter*, 33:52–59, 2008.
- [4] E. Hágel and A. Horányi. The development of a limited area ensemble prediction system at the Hungarian Meteorological Service: sensitivity experiments using global singular vectors, preliminary results. *Időjárás*, 110(3-4):229–252, 2006.

- [5] E. Hágel and A. Horányi. Sensitivity experiments of global singular vectors at the Hungarian Meteorological Service. *ALADIN Newsletter*, 29:50–57, 2006.
- [6] E. Hágel and A. Horányi. The ARPEGE/ALADIN limited area ensemble prediction system: the impact of global targeted singular vectors. *Meteorologische Zeitschrift*, 16(6):653–663, 2007.
- [7] E. Hágel and M. Mile. The limited area ensemble prediction system of the Hungarian Meteorological Service. *ALADIN Newsletter*, 35, 2009. To appear.
- [8] E. Hágel and G. Szépszó. Preliminary results of lameps experiments at the Hungarian Meteorological Service. *ALADIN Newsletter*, 26:44–52, 2004.
- [9] B. Szintai and I. Ihász. The dynamical downscaling of ECMWF EPS products with the ALADIN mesoscale limited area model: Preliminary evaluation. *Időjárás*, 110(3-4):253–277, 2006.